

Forsvareren: Når ble De etter kapitulasjonen satt i arrest på nr. 19?

Vitnet: Jeg ble arrestert den 8/5 1945 om morgenen og ble innsatt på nr. 19.

Fyhn: Hvor lenge satt De der?

Vitnet: Til slutten av september samme år, da ble jeg overført til Ilebu.

Fyhn: Jeg vil gjerne be Dem forklare i sammenheng hva De erfarte angående kostholdet først på nr. 19 og siden på Ilebu.

Vitnet: Jeg må da si at i det siste år av okkupasjonstiden hadde jeg vært sjef for fengselsstyret og hadde ansvaret for de kriminelle fanger. Jeg hadde da besøk, såvidt jeg husker i februar 1945 av overlege Leikvam, som kom opp og sa at nå var maten blitt svært dårlig og at det var fare på ferde. Da var man kommet ned i 16-1700 kalorier per døgn, og det mente han var risikabelt å holde folk inne på. Leikvam var også den gang overlege for fengselssykehuset. Vi drøftet da hvilke utveier vi skulle finne - det var jo ikke så mange og vi fant at vi måtte se tiden noe an enda. Vi hadde en kort tid i forveien drøftet å slippe alle kriminelle fanger ut på grunn av branselsnøden. Vi hadde allerede gitt ordre til å hugge ned alt som het trær på Botsfengselet og på Åkebergveien for å avhjelpe den verste nøden, men i siste øyeblikk fikk vi en forsyning. Vel, vi hadde et kosthold på 16-1700 kalorier.

Aktor: Kan De huske hvilke komiteer som hadde fastsatt det kosthold dere hadde det siste året før kapitulasjonen?

Vitnet: Det kan jeg ikke si.

Aktor: Den bestod av direktør Dal, overlege Leikvam, R.Dreier og Hans

Vitnet: Denne komite hadde behandlet spørsmålet før jeg tiltrådte.

Aktor: Og den hadde fastlagt det kosthold De nå forteller om.

Vitnet: Det var den ting å bemerke at det ble et ekstra tillegg. Jeg har snakket med flere fanger som kom ut fra nr. 19 som kunne fortelle om de ekstrarasjoner de fikk ad illegal vei, så noe overveldende faretruende var ikke situasjonen den gang. Men jeg må si at jeg ble noe forbauset da jeg selv ble undergitt den fengselsmessige forvaltning og fikk den kosten vi fikk på nr. 19, for den var mildt sagt talt under all kritikk. Det er vel godt nok bevis når jeg forteller at jeg veide 100 kg. da jeg kom inn, og da jeg kom til Ilebu om høsten veide jeg 70,4 kg. Jeg var nede hos overlege Leikvam i juli måned, og da bemerket han hvor tynn jeg var blitt. Jeg forklarte ham at det var det dårlige kosthold. "Men dere får jo rasjonene", sa Leikvam. Jeg kunne fortelle ham at etter det trykte reglement fikk vi nok rasjonene, men etter det som virkelig ble delt ut ble bildet et annet.

Den 29/6 1945 skrev jeg et brev til fengselsstyret, og i det brevet begynte jeg med å si: "Den måte å behandle politiske fanger på som vi nå blir behandlet av myndighetene, er den norske stat uverdigg". Det brevet vet jeg kom frem og det må kunne

smaffes til veie. Det er et aktuelt tidsdokument fra den gang. I det brevet påpekte jeg noen punkter som jeg mente vi hadde rett til å be om å få korrigert. Det var for det første at vi som satt avspærret fra omverdenen kunne få kontakt med våre familier. Vi visste ingen ting i uke etter uke om hvordan våre egne familier hadde det.

Jeg bad så om at vi måtte få så pass kost at vi kunne holde liv i oss.

For det tredje bad jeg om at vi, som forholdsvis intellektuelle mennesker, fikk adgang til å følge med ved at vi fikk en nøytral avis. Vi hadde ikke så meget som en bibel å kikke i.

Så bad jeg om at vi måtte få noen bøker av fengselsbibliotekets beholdning, så vi hadde litt å fordrive tiden med.

For det femte bad jeg om at vi som voksne mennesker måtte få litt av den vanlige rasjon av tobakk.

Det ble korrigert utover sommeren. I juni fikk vi skrivetillatelse, den 20. august fikk vi avis og samtidig tobakk, og den 7. september 1945 kom min etterfølger i fengselsstyret opp på min selle og spurte om jeg var nå tilfreds. Til det svarte jeg at det var jeg for så vidt, bortsett fra kostholdet, som fremdeles var elendig. Han svarte at det måtte jo være i orden nå, for det nye reglementet var gjennomført for en ukes tid siden. Det måtte imidlertid medgis at på grunn av vanskeligheter hadde kjøkkenet ikke kunnet gjennomføre det nye reglementet. Han forlangte da at de nye bestemmelser skulle være gjennomført allerede fra samme ettermiddag.

Fra det øyeblikk skiftet bildet. Vi fikk mer mat enn vi tidligere hadde fått. Dette var den 7. september 1945. De nye bestemmelser skulle vært gjennomført fra 1. september 1945.

Fyhn: Når De sier at maten var under all kritikk, sikter De da til kvantiteten eller kvaliteten.

Vitnet: Jeg sikter til begge deler.

Advokat Fyhn: Var maten bedervet?

Vitnet: Det var den også. Når man får klippfisk som man må rense for midd før man kan spise den, og når man får poteter som er svarte helt igjennom, må man vel si at maten er bedervet.

Fyhn: Og utilstrekkelig?

Vitnet: Jeg kan fortelle som en illustrasjon av hvordan vi hadde det at vi sparte gjerne en liten brødskorpe til om kvelden som vi kunne putte i munnen når vi la oss, for å ha smaken av mat. Det gikk på i lengere tid.

Fyhn: Hvordan var så maten da De kom til Ilebu?

Vitnet: Den 21. eller 22. september 1945 ble jeg overflyttet til Ilebu. Jeg hadde da gjennomgått en operasjon på Ullevål og det var vanskelig for meg nå å gå i trappene. Jeg ble da ved forsvarerens inngrep overført til Ilebu. Jeg synes jo da at alt fortonte seg adskillig meget bedre i de frie forhold på Ilebu, og jeg syntes også at maten, selv om den ikke var rikelig, var bedre. For rikelig var det ikke da heller. Det var en alminnelig tushandel med brød f.eks. som det gjerne ble for lite av.

Det var allikevel bedre på Ilebu om høsten og vinteren enn det hadde vært om sommeren på nr. 19. Det var den varme tiden, men rasjonene var små selvfølgelig. Tilberedelsen var så som en også på Ilebu hadde de tilbaketrukket det verste stadium da jeg hadde vært der. Jeg fikk jo skildringer av hvordan de hadde hatt det om

sommeren, og det var ikke bedre enn på nr. 19.

Når jeg bad om å bli innkalt som vitne, er saken den at jeg så i et avisreferat at en fengselsbetjent hadde sagt at hjemmefronten var bare en dag borte på nr. 19. Det holder ikke stikk. Vi hadde hjemmefronten i adskillig lengere tid. Så sent som den 4. juni var huset temmelig besatt av hjemmefrontsfolk der borte, for da skulle jeg fremstilles til fengslingskjennelse. Den vanlige stilling var å stå med nesen mot veggen i timevis. Jeg hadde en brokkløse, så da jeg hadde stått en times tid eller mere, måtte jeg flytte den ene foten, hvorpå jeg øyeblikkelig får et spark i baken med beskjed om at "hvis De snur Dem, skyter jeg Dem". Disse karene var på nr. 19 i hvert fall en måned etterpå at jeg ble satt inn. Da vi stod slik med nesen mot veggen moret disse unge guttene seg med å komme med forskjellige skildringer om hvordan vi burde vært behandlet, så vi skulle få høre hva de hadde tiltenkt oss. Det hendte også den første tiden at de kom opp på cellen om natten. Det hendte flere ganger at jeg fikk besøk ved 2-3 tiden, og det hendte at jeg fikk et rapp over nesen av et pistolrapp hvis jeg ikke var snar nok til å komme ut av sengen.

Var vi i luftegården, hendte det at det var fullt besatt rundt omkring av disse karene som hadde med seg sine gjenter og som pekte oss ut. Jeg sa til direktøren at jeg synes de burde ta en krone i entre av disse tilskuerne. Han visste ikke om disse besøkene da, og det ble øyeblikkelig stoppet.

Jeg satt den første tiden sammen med en sporveiskonduktør som het Sigfred Lund. Han var nygift og en av disse vaktene som promenerte der borte - han var sivil men hadde et kommunistmerke på hvert jakkeoppslag - kunne komme og titte inn luken og si noe slikt som at: "Jeg kan hilse fra den nye konen Deres. Jeg har vært hos henne i natt". Slik ertet han denne stakkaren. Sigfred Lund kan sikkert forklare seg om dette.

Aktor: Har han anmeldt ham?

Vitnet: Det tror jeg ikke. Han var en svært beskjedent kar. Han var visstnok i Skjåk.

På Ilebu ble jeg valgt til sambandsmann for fangerne. Der var ca. 2.700 fanger da jeg kom dit og vi laget vår sivilforvaltning med personalsjef og 2 sambandsmenn, en for den tekniske og en for den juridiske avdeling. Jeg overtok den siste. Det var en meget ubehagelig stilling, for disse vaktene var ikke alle av mors beste barn. De begikk den ene pøbelstreken etter den andre som jeg syntes jeg måtte gripe inn overfor. Jeg stod da i kontakt med direktøren og inspektøren og måtte rapportere det som vaktene foretok seg. Av den grunn ble jeg lagt for hat av disse karene, og jeg hadde uavbrutt husundersøkelse hvor de rev ned av veggene og rotet rundt omkring og opptråtte i det hele tatt lite honnøret. Jeg fikk laget et eget sambandskartotek, og direktøren bad oss være ham behjelpelig med å samle inn opplysninger om disse som overtråtte reglementet. Dette ble gjort og jeg samlet det i et omslag som vi hadde i arkivet på sambandskontoret.

I januar måned var jeg kommet etter at en del av disse vaktene satt og skropt av at de hadde vært hjemme hos fruen til den og den, mens våre folk holdt på å vaske gulvene og gjøre i stand. Jeg fikk rapport om dette og jeg undersøkte et tilfelle og fikk fastslått at det var riktig. Jeg meldte fra til direktøren at gikk de løs på våre kvinner hjemme er fangen løs. Det ble tatt opp rapport og denne mannen ble arrestert og anbrakt på Åkebergveien.

Dette var signalet til at storoffensiven mot meg ble satt i gang. Dagen etter fikk jeg beskjed om at jeg skulle

Vitne: Helge Grønstad.

overføres til celle på Åkebergveien. Da hadde 3 mann av vekten vært oppe på Sambandskontoret og tatt med denne mappen av innhentede opplysninger. De tok den med seg, og siden har jeg ikke sett noe til den. Den bør finnes i Landssvikavdelingen. Overføringen skjedde 21. januar 1946. Da satt jeg 10 måneder på Åkebergveien uten fengslingskjennelse.

Direktøren gjorde sitt ytterste for å hindre denne overføring, men det lyktes ikke. Jeg fikk beskjed kl. 2 at jeg kl. 3 skulle være ferdig til å følge bilen. Da jeg skulle dra, kom direktøren ut til bilen og sa at han ennå ikke hadde oppgitt håpet om å få ordnet saken. Men som sagt, det lyktes ikke, og jeg satt i 10 måneder på Åkebergveien uten fengslingskjennelse,

Aktor: Var Deres fengslingskjennelse utløpet?

Vitnet: Den jeg fikk på Ilebu lød på 9 dagers fortsatt fengsling. I juni gikk jeg opp til direktør Løken og fortalte at jeg satt uten fengslingskjennelse, og han svarte at det var statsadvokatens sak. Jeg sa at i min tid var det slik at hadde vi ikke mottatt noen ny fengslingskjennelse innen kl. 12 den dagen fengslingskjennelsen utløp, måtte vi åpne dørene til vedkommende. Så ringte han til statsadvokaten og jeg ble fremstilt i retten. Da jeg sa hvem jeg var, sa dommeren: "Deres sak blir det ingen ting av. De kan reise tilbake". Jeg bad om en protokolltilførsel, men det ble nektet. Da jeg fastholdt det, ble jeg dratt ned i kjelleren her.

Aktor: De satt i 10 måneder uten fengslingskjennelse. Kom dette frem i Deres forhandlinger om saken?

Vitnet: Da jeg kom ut, var det på en nokså ekstra måte. Jeg forlangte på ny fengslingskjennelse. Da kom jeg ikke inn i rettssalen, hvorefter jeg skrev til Eidsivating Lagmannsrett.

Aktor: Var Deres sak sendt fra politiet til statsadvokaten?

Vitnet: Det var den nok, for den var ferdig etterforsket for lang tid siden.

Aktor: Det var ikke Landssviksdelingens folk som behandlet den?

Vitnet: Nei, men da jeg hadde skrevet denne skrivelsen til Eidsivating Lagmannsrett, ble saken tatt opp i Lagmannsretten, og jeg fikk omgående beskjed om at jeg var løslatt. Det var den 26. oktober 1946.

Jeg kan nevne at jeg fikk en telefonoppringning fra direktør Gleditsch om at hvis jeg på noen måte trengte uttalelse fra fangeledelsen på Ilebu om mitt forhold der oppe, så stod både han og inspektør Hallgren med glede til disposisjon som vitner.

Så er det en ting jeg gjerne vil nevne som et bevis på den måte man gikk frem under saksforberedelse. Jeg var den gang tilsatt ved brevsensuren på Ilebu en tid. Jeg skulle sensurere fangenes utgående brev sammen med en del andre av det vanlige vaktpersonalet. En dag kommer sjefen for postavdelingen og sier: "Ta dette brevet og les det fort. Det er beslaglagt av rettskontoret". Det var adressert til meg og det var et tilbud fra to i Bergen om å møte som forsvarsvitner for meg når min sak kom opp. I Bergen var jeg beordret en tid som rådmann og jeg fikk i september 1942 beskjed om at jeg skulle overta forvaltningen av et par jødebo. Det ene boet gjaldt den verdenskjente violinist Istwan Ipoly og

Vitne: Helge Grønstad.

frue. Det lyktes meg ut på våren, det var i februar/mars 1943 å få dem løslatt og de fikk da sitt bo tilbake, og det var nokså sjelden i den tiden. Boet var i bedre økonomisk stand enn da jeg overtok det i sin tid. Dette brevet var beslaglagt på rettskontoret og skulle ikke leveres til meg. Hvor det er blitt av siden, vet jeg ikke, men jeg fikk anledning til å lese det på forhånd. Jeg synes det var nokså karakteristisk at ting som kunne tjene til en manns forsvar, skulle han ikke få adgang til å se.

Aktor: Mener De dermed å ville si at ting som skulle tjene til en manns forsvar ble holdt unna?

Vitnet: Mener De at dette var et enestående tilfelle?

Aktor: Jeg vet ikke om noe tilfelle, men jeg synes det var en rask konklusjon av Dem.

Dommeren: Hva het postmesteren?

Vitnet: Jeg tror det var Paulsrud eller noe slikt, og de som skrev brevet bor på Kråkenes ved Bergen.

Aktor: De var bestyrer i fengselsstyret det siste året. Sorterte de plotiske fangeleirene under fengselsstyret?

Vitnet: Nei, det var en feiltagelse man gjorde seg skyldig i lenge. Da jeg spurte hvorfor jeg ble arrestert og hvor lenge jeg skulle sitte, fikk jeg til svar at hadde jeg hatt med Berg og alle de andre politiske fangeleirene å gjøre, var det ikke sikkert når jeg kom ut. Jeg måtte da fortelle at disse leirene lå under Politidepartementet. Skulle jeg noen gang inn på disse politiske fangeleirers område, måtte jeg først til politiet for å få tillatelse.

Vitne: Hagen.

Fyhn: Har De sittet både på Ilebu og Grini? Vitnet: Ja.

Fyhn: Når ble De satt in på Grini? Vitnet: 16. august 1943.

Fyhn: Av hvilken grunn? Vitnet: Jeg var politisk fange.

Fyhn: Hvor lenge satt De? Vitnet: I omkring 3 uker.

Fyhn: Så ble De satt inn på Ilebu etter frigjøringen?

Vitnet: Ja, jeg ble arrestert 8. mai 1945 og satt til 15. februar 1946 på Ilebu. Jeg ble da løslatt med meldeplikt.

Fyhn: Mens De satt på Ilebu var De da med på en utegjeng hvorfra det rømte en fange? Vitnet: Ja.

Fyhn: Hvilken fange var det og hvilken gjeng?

Vitnet: Det var en gjeng på 32 mann og vi arbeidet i stenbruddet. Jeg hadde vært med på et annet parti før og stelt med noen maskiner. Men den morgenen like før vi skulle ut ble det meldt at formannen for arbeidsgjengen var syk. Jeg overtok gjengen og vi hadde to vakter fra rikspolitiet med oss. Det var en som het Eystein Auren som rømte mens vi arbeidet i stenbruddet.

Fyhn: Hvordan gikk det med gjengen da?

Vitnet: En mann ble avgitt til redskapsforvalter og en til smører, og de øvrige ble satt i 2 partier inne i fjellet. Vekten lå på bakken og holdt på å skyte på blink etter noen blikkbokser. Så kom denne Auren bort og meldte av til meg som var formann og sa at han skulle på W.C.. Jeg viste ham da til vekten, som gav ham tillatelse og da hadde oppsynet med de. Jeg gikk til og fra disse gruppene som arbeidet i fjellet for å lede arbeidet. Da det var gått en tid, tok jeg en opptelling og oppdaget da at Auren ikke var kommet tilbake. Jeg spurte vekten, men den hadde ikke sett ham. Det ble satt i gang undersøkelse, og det viste seg at han fantes ikke i nærheten. Det ble da tatt oppstilling av samtlige og det ble bekreftet at vi manglet en mann. Den ene av vaktene løp nedover mot Røa for om muligens å innhente ham. Den andre vekten var litt fortomlet, men omsider løp han hjem til leiren og vi stod 31 mann alene i stenbruddet. Da det var gått ca. en halv time kom vekten fra leiren tilbake igjen og vi ble kommandert i springmarsj tilbake til leiren. Da var det middag og vi var inne og spiste. En stund etter vi hadde spist, ble vi kommandert ut alle vi som hadde deltatt i den gjengen og vi marsjerte ned på plassen foran kontorbygningen. Der ble vi ilagt straffeeksesis som varte fra kl. 14 til kl. 15.30. Det var de vanlige metodene som tyskerne brukte. Jeg var med helt til vi skulle gjøre 3 x 5 knebøyninger, og vi ble også truet med å tilstå at vi hadde hjulpet fangen til å rømme og skulle få 2 timer til hvis vi ikke tilstod osv. Jeg fikk krampe i leggmusklene. Vi hadde nemlig trebunnsko på oss. Jeg var svært nedfor allerede da, og hadde sterkt fremtredende beri-beri. Det var en mann fra rikspolitiet som ledet ekssersisen, og disse to vaktene som hadde ansvaret for vaktholdet og for oss, så på at vi fikk straffeeksesis for noe som vi ikke var skyld i. Vi ålte på magen med nesen helt ned i bakken. Da jeg kom opp, var jeg forferdelig dårlig. Jeg ble hjulpet opp i brakker av noen kammerater, og da syntes vi at vi måtte sende rapport til

Vitne: Hagen.

fengselsstyret om dette. Jeg dikterte en rapport som en annen skrev for meg, men jeg underskrev den selv.

Eyhn: Sendte De denne rapporten til direktør Gleditsch?

Vitnet: Denne rapporten leverte vi til personalsjefen. Det var en som het Rein, og en tid etterpå ble jeg oppkalt til fengselet til fangesjefen - en som het Hovin - og jeg ble beordret til å stå og vente med nesen mot veggen. Omsider kom han ut med den rapporten jeg hadde skrevet og spurte om jeg vedkjente meg underskriften. Jeg svarte at det gjorde jeg. Han sa da at han hadde forelagt denne rapporten for direktør Gleditsch. Han sa, for å bruke Hovins egne uttrykk, "at direktøren ble mildest talt bøs da han fikk se denne rapporten". Det var vel sannsynligvis på oss som hadde skrevet rapporten. Jeg gikk i fra det, men jeg kan jo ikke si det sikkert.

Dommeren: Etter hva vi^{ut} har hørt om Gleditsch, skulle det heller vært omvendt.

Vitnet: Jeg påstår det ikke. Jeg bare slutter det. Jeg sa at enhver gjentakelse av et lignende forhold ville jeg rapportere. Med en unntagelse når forekom det ikke noe slikt siden. Det var noe skyting etter et arbeidsgjeng som ble demitert en kveld på appellplassen. Det var jo ofte de skjøt etter fangene den første tiden når vi skulle f.eks. på W.C. uten om tiden. Men vi hadde jo dysenteri der ute, og det var ikke mulig for 50 mann å komme på et klosett hvor det bare var en bøtte. Vi gikk da ut, og da skjøt de etter oss.

Harsem: De meddelte meg at De fikk et svar av Hovin etter at han hadde snakket med Dem, som forklarer hvem han var bøs på.

Vitnet: Det kan jeg ikke huske.

Harsem: De sa til meg i cellen at han hadde sagt til Dem: "Hvis dette gjentar seg, vil De få disiplinærstraff".

Vitnet: Ja, han nevnte noe i den retning at det ville få alvorlige følger hvis det gjentok seg, for meg som fange.

Dommeren: Hva var Hovin?

Vitnet: Han var fangesjef - en fra hjemmefronten.

Vitne: Bjørn Ivar Sundet Johanssen.

Fyhn: Har De vært medlem av N.S.? Vitnet: Nei.

Fyhn: Vi har grunn til å tro at vitnet overvar arrestasjonen av Hildisch. Er det riktig?

Vitnet: Ja, jeg kjente ikke Hildisch den gang, men det ble fortalt meg at det var Hildisch.

Fyhn: Hvor var det De så arrestasjonen?

Vitnet: Det var i en gate som går fra Skillebekk og oppover mot Bygdø Alle, helt nederst.

Fyhn: Hvilken dato var det?

Vitnet: Det måtte være den 9. mai om formiddagen.

Fyhn: Hvordan kom De til å se på dette?

Vitnet: Jeg kom tilfeldigvis forbi på vei oppover. Der stod en lastebil utenfor og så var der en del H.V.-karer. En stod oppstilt med maskingevær midt foran inngangen og siktet rett inn. Det var også noen H.V.-karer inne i hagen. Jeg ble da stående, og etter en tid kom det noen av disse karene trekkende ut med en eldre mann. De nærmest skjøv ham foran seg og han fikk et spark i baken.

Fyhn: Så De det?

Vitnet: Ja. Han ble ført bort til bilen og ble løftet opp på planet. Jeg stod på baksiden av lastebilen, så jeg gikk bakover for å se bedre, og det kom en hånd frem og hjalp til og trakk ham i håret.

Fyhn: Er De sikker på det?

Vitnet: Ja, men man kunne jo ikke trekke mannen opp etter det tynne håret. Jeg syntes forestillingen var så vemmelig at jeg gikk. Jeg vil bare innskyte at jeg den dagen var sluppet ut fra Grini etter 19 måneders tysk fengsel.

Dommeren: Så De om han stod eller satt i bilen?

Vitnet: Han ble plasert sittende. Fyhn: Og De gikk da?

Vitnet: Ja, jeg hadde opplevd litt for meget av dette gjennom 19 måneder. Fyhn: Har De sett Hildisch senere?

Vitnet: Ja, jeg så ham såvidt under et besøk på Åkebergveien.

Fyhn: Hos ham?

Vitnet: Nei, jeg var oppe for å få tak i vitneforklaring for en mann som lå på sykehuset der oppe. Fyhn: De så da Hildisch?

Vitnet: Ja. Fyhn: Hvordan så han ut?

Vitne: Bjørn Ivar Sundet Johanssen.

Vitnet: Det første inntrykk var jo nokså kort, men han så dårlig ut.

Aktor: Når var dette? Vitnet: Det måtte være i 1945/46.

Aktor: Trakk ham i håret, sa De. Var han barhodet?

Vitnet: Da han kom bort til bilen var han barhodet. Han fikk jo som jeg sa et spark bak, og da kan jo hatten ha fallt av.

Aktor: Stod De langt fra?

Vitnet: Jeg stod på den andre siden av fortauet. Det forekom meg at den maskinpistolen, eller om det var et maskingevær, (jeg er ikke våpenkyndig), stod på et stativ foran inngangen.

Aktor: Fyhn spurte Dem innledningsvis om De har vært borte i N.S.-forhold eller noe slik, så det er jeg klar over at De ikke har vært. Gjorde De dengang noen henvendelse til myndighetene om hva De hadde sett?

Vitnet: Nei. Aktor: Hvorfor ikke?

Vitnet: Jeg reiste på ferie like etter. Mine nerver var nokså dårlige.

Aktor: Det er noen år siden dette nå, og jeg tør fastslå at De først nå kommer frem med dette.

Vitnet: Ligger det noe bak dette spørsmål? Kan jeg få stille et spørsmål? Mener retten at man burde ha meldt fra om dette spørsmål?

Dommeren: Det stilles spørsmål som i grunnen er prosedyre, som vi ikke kan besvare. Det var en ting jeg gjerne ville spørre om. De var på vei fra skipsreder Mortens leilighet og oppover til ing. Akre som bor ovenfor Røde Kors. Kan De huske om De den gang da De kom frem til Deres venner nevnte noe om dette?

Vitnet: Nei, av visse grunner som var helt private. Jeg har jo for øvrig fortalt det til mange mennesker, for vi har jo diskutert landssvikoppgjøret.

Dommeren: Kan De huske noen blandt Deres venner og bekjente som De har sagt det til på et noe tidligere tidspunkt?

Vitnet: Det kan jeg ikke si sann i farten.

Dommeren: Hvis De altså nå etter så pass lang tid plutselig kommer inn på dette her, kan tiden ha påvirket Deres erindring, og jeg skulle tro det da ville komme til å få betydning hvis De kan nevne noen De har fortalt dette til tidligere.

Vitnet: Min frue kommer jo inn som nummer 1. Det er jo helt klart.

Dommeren: Hva heter hun? Vitnet: Hun heter Vera Jenkins Johanssen.

Harsem: Kan vitnet erindre om De hørte Hildisch ynke seg når han ble trukket i håret? Vitnet: Nei.

- 10 -

Vitne: Bjørn Ivar Sundet Johanssen.

Harsem: Var De av den oppfatning i de hektiske dager at det kanskje ikke var riktig eller forbundet med en viss risiko for Dem-selv å begynne å kritisere myndighetene på det tidspunkt?

Vitnet: Nei, jeg har aldri vært redd for det.

Fyhn: På hvis initiativ er det De opptrer som vitne her i saken?

Vitnet: På mitt eget. Fyhn: Har De konferert med Harsem om det?

Vitnet: Jeg har aldri sett Harsem før idag. Jeg leste hva som stod i avisene - hva som står der skal man jo ikke ubetinget tro på - og det som sto der var av en slik art at jeg syntes det var riktig av meg å melde meg som vitne. Da Harsem-saken forrige gang pågikk, gikk jeg rett hit opp etter å ha lest avisen. Jeg tenkte å gå inn og melde meg, og da ble det sagt at nå var det akkurat slutt.

Aktor: Da De stod og så på denne arrestasjonen, la De da merke til om det var flere på lasteplanet av bilen som De formodet var arrestert?

Aktor: Så De en kvinne!

Vitnet: Det kan jeg ikke si. For det første da jeg kom dit var lasteplanet helt tomt og så kom et par karer opp på.

Vitne: Fru Astrid Aune.

Fyhn: Er det så at De hadde en landssviksak gående etter kapitulasjonen? Vitnet: Ja.

Fyhn: Hvilken etterforsker på Landssvikavdelingen behandlet Deres sak.

Vitnet: Til å begynne med var det politifullmektig ..
og hans medhjelper Svele etterforskere.

Fyhn: Har politifullmektig Onsager behandlet Deres sak?

Vitnet: Ja, men det var på et senere tidspunkt.

Fyhn: Enn Dannevig? Vitnet: Jeg kjenner ham ikke.

Fyhn: Er De noen gang blitt avhørt av herr Somdalen?

Vitnet: Ja.

Fyhn: Kjenner De ham? Vitnet: Ja.

Fyhn: Hva kalte han seg?

Vitnet: Det vet jeg ikke. Jeg ble avhentet på Bredtvet den 26/7 1945 etter en ordre underskrevet av politifullmektig Onsager.

Aktor: Så De den ordren?

Vitnet: Ja. Da jeg spurte fikk jeg beskjed om at jeg skulle til forhør hos politifullmektig Onsager. Da bilen kjørte ut, stanset den nede på veien et stykke og det kom inn i bilen to herrer, hvorav den ene var Somdalen. På Landssvikavdelingen så jeg ikke Onsager, men ble kryssforhørt av Somdalen.

Aktor: Somdalen er til stede i rettsalen. Han bør vel også få forklare seg.

Fyhn: De ble altså i 2 timer avhørt av en mann som De mener er Somdalen på Terrassen?

Vitnet: Ja, kryssforhørt. Fyhn: Er det riktig, Somdalen?

Somdalen: Jeg har allerede avgitt min forklaring om det forhøret der. Det er riktig at fru Aune ble avhørt av meg.

Fyhn: Hvem ga Dem ordre?

Somdalen: Det var Erik Andresen, en kriminalassistent, etter nærmere konferanse med Onsager, forstod jeg.

Fyhn: Sa han det? Somdalen: Det kan jeg ikke erindre.

Fyhn: Onsager, har De gitt en kriminalassistent ordre om dette?

Onsager: Nei, jeg kan ikke huske det. Fyhn: Kjenner De Erik Andresen?

Vitne: Fru Astrid Aune.

Onsager: Ja.

Finn: Han var ansatt i Oslo Politis Kriminalavdeling. Onsager: Ja.

Fru Aune: Jeg trodde Somdalen var politimann, for det ble det fortalt meg. Aktor: Hvem sa det til Dem?

Fru Aune: Det var sagt at den som forhørte var politimann. Det var jo ikke sannsynlig at jeg ble avhørt av en som ikke var politimann. Jeg måtte jo gå ut fra at det var politifolk jeg hadde med å gjøre.

Dommeren: Husker De hvem som sa det var en politimann?

Fru Aune: Det ble sagt at jeg skulle forhøres av noen andre politifolk. Det må vel stå i Bredtvedts bøker at det var etter ordre av forhenverende politifullmektig Onsager at jeg ble avhentet. Jeg ble under forhøret spurt om jeg kjente en masse forskjellige mennesker, og det var et forhør om alt og ingen ting. Jeg har sendt en 2 1/2 siders beretning om det til riksadvokaten. Men da Onsager hadde gitt ordre til at all min post skulle sendes til ham først, så vet jeg ikke hvorvidt riksadvokaten har mottatt dette brevet.

For å få fengslingskjennelse på meg, oppga politifullmektig Onsager i byretten at han hadde meg mistenkt for å flykte. Det andre var at jeg skulle ha tilbudt en tysker pass, og til slutt ble det meddelt at jeg ikke skulle ha overholdt min meldeplikt. Til tross for at det fra Hegdehaugen Politikammer ble opplyst at jeg trofast hadde overholdt min meldeplikt, får Onsager avsagt fengslingskjennelse for meg på ubestemt tid på grunn av at jeg ikke hadde overholdt min meldeplikt.

Aktor: Hva resulterte saken mot Dem i?

Fru Aune: Den resulterte i 7 år. Jeg har sittet i 30 måneder av disse 7 år. Hvorvidt jeg er uskyldig har ikke noe med denne rettssaken å gjøre.

Dommeren: Når rapporterte De den behandling De var utsatt for til riksadvokaten?

Fru Aune: Jeg skrev først et brev den 22/6-46. Deretter skrev jeg ett den 30/7-46 og sendte det til politifullmektig Onsager.

Dommeren: De ble altså avhørt av en annen mann?

Fru Aune: Jeg var hele tiden av den formening at jeg ble avhørt av politiet, og han hadde en bunke papirer liggende på bordet foran meg i et omslag hvor det stod: Astrid Aune. Men jeg kan sende en kopi av min beretning om dette til retten.

Dommeren: At De er blitt forhørt av en provokatør har De ikke klaget over?

Fru Aune: Nei, men jeg har klaget mot enkelte efterforskeres fremgangsmåte mot meg. Ellers var det mange politifolk som var helt all right.

Vitne: Fru Astrid Aune.

Fyhn: Ble den forklaring som Somdalen opptok av Dem benyttet mot Dem i Deres Landssviksak? Vitnet: Nei, det tror jeg ikke.

Dommeren: Herr Onsager, kan De huske om det noen gang har vært tale om noen spesiell behandling av fru Aune?

Onsager: Vitnet må ha misforstått min stilling i denne sak. Det var nemlig politifullmektig Møller som ledet etterforskningen i saken. Jeg har aldri avhørt fru Aune eller har hatt noe med henne å gjøre. Jeg var imidlertid leder av avdelingen i Møllers fravær, og det kan godt hende at jeg under slike omstendigheter kan ha undertegnet dokumenter i denne sak, men hennes sak har jeg ikke hatt noe med å gjøre.

Fru Aune: Det var politifullmektig Onsager som var representant for påtalemyndighetene og har ansvaret for den forlengede fengslingskjennelse mot meg. Det var han som avhørte meg foruten min tante, frøken Nora Bull som da var nærmere 70 år, på Landssvikavdelingen. Det var direktør Parm på Bredtvedt som sa til meg at det var etter ordre fra politifullmektig Onsager at jeg fikk den behandling jeg fikk.

Vitne: fru Winther.

Fyhn: Hadde De en landssviksak mot Dem etter frigjøringen?

Vitnet: Ja.

Fyhn: Hvem behandlet denne sak?

Vitnet: Det var politifullmektig Onsager og Dannevig.

Fyhn: Har De noen gang blitt avhørt av noen andre?

Vitnet: Ja, det har jeg. Fyhn: Hvem var det?

Vitnet: Det var Somdalen. Han kalte seg ikke noe og presenterte seg i det hele tatt ikke. Fyhn: Hvor satt han?

Vitnet: Mens jeg ble avhørt av Dannevig kom Somdalen og en herre til inn fra Onsagers kontor. Aktor: Hvem var til stede?

Vitnet: Det var Dannevig først, og så kom Somdalen og en herre til inn fra Onsagers kontor. Aktor: Hvem var denne herren?

Vitnet: Det vet jeg ikke. Men jeg er sikker på at den ene var Somdalen. Det ser jeg nå. Jeg ante det ikke den gang.

Dommeren: Da disse menn kommer inn er det Dannevig som forhører Dem?

Vitnet: Ja, og så overtok Somdalen avhøringen og den varte i ca. 2 time.

Dommeren: Var Dannevig til stede? Vitnet: Ja, hele tiden.

Vitne: Fru Winther.

Dommeren: Den tredje mannen?

Vitnet: Han satt bak meg hele tiden, men jeg ante ikke hvem det var.

Dommeren: Var herr Onsager til stede? Vitnet: Nei.

Dommeren: Var det noe spesielt å merke ved denne avhøringen til Somdalen?

Vitnet: Det var ikke som forhør pleier å være. Han spurte meg hele tiden om jeg kjente noen N.S.-mennesker, og det holdt han på med nesten hele tiden.

Dommeren: Ting som for så vidt lå utenfor Deres sak? Vitnet: Ja.

Dommeren: Somdalen, er det riktig? Somdalen: Ja, det er riktig.

Fyhn: Av hvem hadde De fått beskjed om å foreta dette forhøret?

Somdalen: Av Erik Andresen. Fyhn: Kom De inn fra Onsagers kontor?

Somdalen: Ja. Fyhn: Kjente Onsager til dette? Somdalen: Det vet jeg ikke.

Fyhn: Er det riktig at Dannevig var til stede hele tiden?

Somdalen: Det husker jeg ikke, men en stund var han i hvert fall til stede.

Fyhn: Så han var oppmerksom på at De avhørte fru Winther?

Somdalen: Ja, det var foreslått av ham og Andresen.

Fyhn: Begge to hadde foreslått det? Somdalen: Ja.

Dommeren: Var Erik Andresen til stede? Somdalen: Ja.

Fyhn: Var han til stede under hele eksaminasjonen? Somdalen: Ja.

Fyhn: Er det riktig dette, herr Dannevig? Dannevig: Jeg kan ikke huske det.

Fyhn: De må vel vite om Somdalen er blitt brukt til å foreta avhør av landssviksfanger - at en mann som sitter med en alvorlig anklage på seg er blitt brukt av politiet?

Dannevig: Jeg har hørt om det. Dommeren: Har De vært med på dette?

Dannevig: Jeg kan absolutt ikke huske det.

Fru Winther: Jeg minner Dem om at De bad om en underskrift.

Dannevig: Det husker jeg. Fru Winther: Det var den samme gangen.

Dommeren: Lykkelige mennesker som greier å glemme det man gjerne ikke vil huske. Jeg snakker bare om alminnelig psykologi.

Fyhn: Men er De i stand til å glemme dette hvis De har vært med på å bruke en provokatør til å eksaminere landssviksfanger? Dette er vel ikke bare den ene gangen.

Dannevig: Jeg har aldri brukt slike før.

Dommeren: Ikke etterpå? Dannevig: Aldri etterpå.

Dommeren: Og husker ikke at De har brukt det denne gangen? Hva brukte man Dem til da?

Det ville vel vært fornuftig om man ikke hadde brukt Dem til noe i det hele tatt.

Harsem: Har Somdalen vært sammen med Dannevig mer enn dette ene tilfellet?

Somdalen: Jeg tror Dannevig også var tilstede en liten stund mens fru Aune ble forhørt. Dommeren: Kan De huske ham?

Fru Aune: Jeg tror det var Dannevig som avhentet meg på Bredtvedt den 20. juli. Han måtte i så fall kvittere for meg i protokollen, så der skulle hans navn stå.

Dannevig: Jeg hentet ikke Dem jeg. Det var Erik Andresen. Jeg var til stede ved forhøret en 5 minutters tid, men så gikk jeg.

Fyhn: Somdalen var til stede og forhørte? Dannevig: Ja.

Fyhn: Og De visste hvem Somdalen var? De trodde ikke han var politimann? Dannevig: Nei.

Aktor: Herr Somdalen, disse vitnene har sagt at De avhørte disse menneskene. Fikk De noen ordre av Dannevig til å avhøre dem til bruk i saken, eller var det bare til å snakke med dem i sin alminnelighet?

Somdalen: Såvidt jeg forstod, hadde Dannevig saken på fru Winther. Erik Andresen og Dannevig var på det innerste kontoret, og jeg fikk beskjed av dem at jeg skulle forhøre fru Winther.

Aktor: Presenterte De Dem for fru Winther? Somdalen: Det husker jeg ikke.

Aktor: Ble det presisert at De ikke skulle presentere Dem?

Somdalen: Det ble ikke sagt noen ting.

Fyhn: Ble det ikke uttalt at De skulle bruke et bestemt navn?

Somdalen: Jeg kan ikke si det sikkert.

Fyhn: Brukte De et bestemt navn ved denne anledning?

Somdalen: Ja. Fyhn: Ble det godtatt?

Somdalen: Ja, det var politifullmektig Bang.

Harsem: Var det etter oppfordring av politiet? Somdalen: Ja.

Harsem: Fikk De bestemte direktiver av de virkelige politifolk hva De skulle forhøre om?

Somdalen: Jeg fikk ordre etter de forskjellige siktedes saker.

Fyhn: Fikk De utlevert dokumentene? Somdalen: Ja.

Fyhn: Ble De lovet at De skulle slippe billigere i Deres egen sak hvis De påtok Dem denne oppgave?

Somdalen: Jeg kunne svare Dem meget klart og greitt, men det er vanskelig, da jeg ikke kan bevise det.

Fyhn: Hva har etterforskerne sagt til Dem?

Somdalen: De mente at min sak og stilling som sådan var uhyre vanskelig. Det samme mente Onsager.

Dommeren: Når De ble satt på denne jobben her, var det fordi De skulle skaffe tilveie spesielle opplysninger som gjaldt vedkommende sak, eller var det for at De gjennom den skulle få rede på andre.

Somdalen: Politiet var av den oppfatning at jeg hadde et visst kjennskap til forholdene under krigen som jeg med fordel kunne benytte meg av under forhørene.

Dommeren: Altså det som kunne ha interesse utenfor den enkelte sak?

Somdalen: Ja.

Fyhn: De husker at De i Lagmannsretten fikk dødsstraff som Høyesterett forandret til livsvarig fengsel. Var det i mellomtiden innhentet opplysninger som foranlediget dette?

Somdalen: Jeg hadde avgitt forklaring om hele mitt forhold etter jeg var arrestert i mellomtiden. Jeg vil ikke påstå at det kan ha noe med statsadvokatens uttalelse å gjøre.

Harsem: Dannevig, kunne De som Onsagers fullmektig være uvidende om at De benyttet Dem av f.eks. provokatører. Måtte ikke De avgi rapport til Deres fullmektig?

Dannevig: Vi hadde møte en gang i uken med fullmektigen hvor vi snakket om de forskjellige ting.

Harsem: Kunne De da unngå å nevne at Somdalen hadde vært benyttet?

Dannevig: Det er vanskelig for meg å si. Det var ikke jeg som hadde denne sak.

Advokat Fyhn: Har De avhørt en frøken Elsa Tannberg?

Somdalen: Ja. Fyhn: På hvis foranledning?

Somdalen: Politifullmektig Svendsen ved avdeling C.

Fyhn: Har ga Dem ordre til å avhøre henne?

Somdalen: Ja. Det var to politiassistenter til stede.

Fyhn: Ledet De forhøret? Somdalen: Ja. Fyhn: Hva gikk de ut på?

Somdalen: Det gikk ut på at hun hadde vært i Nord-Norge og drevet spionasje for tyskerne, bl.a. i Sulitjelma og Bodø. Jeg fikk jo gjennomgå saken først.

Fyhn: Og så forhør te De henne om dette?

Somdalen: Ja, hun var forresten fra Larvik.

Fyhn: Forhøret skjedde etter ordre av politifullmektig Svendsen?

Somdalen: Ja.

Fyhn: Ble De pålagt noen taushetsplikt i forbindelse med disse oppdrag?

Somdalen: Nei, vanligvis ble det ikke sagt noe om det. Men en gang jeg var nede på Sambandsavdelingen møtte jeg en Alveberg? som tok meg litt i skole fordi jeg hadde uttalt meg noe om den etterforskningsmetode som Landssviksavdelingen benyttet, og ga meg beskjed om at slik burde jeg ikke snakke.

Harsem: Har De vært i kontakt med L'Abbe Lund?

Somdalen: Jeg har vært en gang hos ham.

Harsem: I anledning Deres virksomhet som provokatør?

Somdalen: Det var i anledning reiser og forskjellig annet.

Fyhn: Hva slags reiser?

Somdalen: Etter at jeg hadde foretatt en del reiser i provokasjonsøyemed, hadde jeg en samtale med L'Abbe Lund.

Fyhn: Kjente han til Deres reiser? at det var i provokasjonsøyemed?

Somdalen: Med sikkerhet kan jeg ikke uttale meg om det, men det er høyst sannsynlig. Jeg satt rett foran hans skrivebord og jeg spurte "De kjenner ganske sikkert meg?" Da nikket han og pekte på en dokument appé som lå foran ham.

Fyhn: Hvorfor foretok De alle disse forhørene?

Somdalen: Allerede meget tidlig ble jeg overrasket over på hvilken måte Landssvikavdelingen drev etterforskning. Det var helt utenfor det man vanlig mente med politietterforskning.

Aktor: Skal en livstidsfanges vurdering av landssvikspolitiet brukes som bevis mot siktelsen mot Harsem?

Fyhn: Han uttaler seg i egenskap av tidligere politimann, (politifullmektig Borg).

Somdalen: Det sier seg selv at jeg må gi en forklaring på hvorfor jeg gjorde slik og slik. Grunnen var den at jeg fant Landssviksavgifningens etterforskningsmetode absolutt forkastelig i mange henseender, og derfor hadde jeg interesse av å se litt nærmere på det de holdt på med.

Aktor: Det var ikke for å oppnå noen gunst?

Somdalen: Når man går bort og selger sine tidligere partifeller så tror jeg ikke, spesielt når en ikke har fått sin egen sak i orden, at det kan være noen fordel, og såpass gløgg er jeg dessverre at jeg er fullt klar over at det ikke vil tjene til min fordel om jeg gir opplysninger om en mengde mennesker.

Dommeren: De fortalte De hadde hatt en konferanse med L'Abe Lund. Hva gikk den ut på?

Somdalen: Hvilken sak det gjaldt, kan jeg ikke huske. Det var på samme tid som fru Aune ble forhørt, så jeg går ut fra at det var i forbindelse med fru Aune.

Dommeren: Det var ikke i forbindelse med Deres eget forhold da?

Somdalen: Det hadde ikke noe med min sak å gjøre.

Dommeren: Hva ville han Dem?

Somdalen: Andresen ringte opp til L'Abe Lund før jeg kom dit. Jeg sa jeg gjerne ville snakke med ham, så det var på min oppfordring. Jeg kom da inn på bl.a. fru Aune, slik at L'Abe Lund, såvidt jeg forstod, var klar over at jeg hadde avhørt fru Aune. Det tør jeg imidlertid ikke si med hel sikkerhet, men såvidt jeg vet var han klar over det.

Hørsem: Kan De gi noen detaljer?

Somdalen: Jeg beklager. Hadde jeg fått vitnestevningen er det mulig jeg kunne gjort det, for da kunne jeg forberedt meg.

Dommeren: Hvor lenge varte denne samtalen med L'Abe Lund?

Somdalen: Ca. 10 minutter a ett kvarter.

Dommeren: Kan De forsøke å huske hva som ble sagt der? Var det De som sa: "Jeg kommer her fordi jeg gjerne vil snakke med Dem"?

Somdalen: Det er umulig for meg å huske det. Jeg vet bare at jeg var oppe og snakket med L'Abe Lund, og når det var på samme tid som fru Aune ble forhørt, går jeg ut fra at det var i anledning hennes sak.

Aktor: Det var i forbindelse med fru Aune? Somdalen: Ja.

- 19 -

Aktor: Deres hukommelse er sterk der.

Somdalen: Når De kommer med en slik bemerkning er den absolutt ikke passende. Det er ganske lenge siden dette her, og jeg er ikke forberedt.

Aktor: I tiden 1940-45 tjenestegjorde De i politiet?

Somdalen: I det tyske sikkerhetspoliti.

Aktor: Fra hvilken tid: Somdalen: Fra 1943-45.

Aktor: Har De noen annen politierfaring?

Somdalen: Nei ikke noe annet når det gjelder det rent etterforskningsmessige, men jeg bodde i huset som barn hos en politimann som var personlig venn av min far.

Dommeren: Har De noen slags begreper om hvor mange saker De har vært med på? Somdalen: Det kan jeg ikke si tallet på.

Dommeren: Er det mange?

Somdalen: Nokså mange. Det kan dreie seg om ca. 100 saker.

Dommeren: Er det andre politifolk som har vært med på dette arbeidet?

Somdalen: Jeg kan ikke si navnene på alle.

Dommeren: Er det flere enn de som er med her?

Somdalen: Det er ca. 50 stykker. Dommeren: Kan De nevne noen navn?

Somdalen: Kan jeg ikke få lov å notere meg dem og avgi forklaring senere. Det er umulig i øyeblikket å huske alle navnene.

Aktor: Husker De Kjelstrup? Somdalen: Ja, fra Sambandsavdelingen.

Hørsem: Eidem?

Somdalen: Ja, ham husker jeg også, jeg hadde et spesielt oppdrag fra ham.

Dommeren: Fikk De spesielt oppdrag av Kjelstrup?

Somdalen: Nei.

Dommeren: Mitt spørsmål gjaldt navnene på politifolk som var innforstått med Deres virksomhet. Vel, tenk litt over det.

Aktor: Ivar Svendsen er De helt sikker på?

Somdalen: Ja, det er jeg helt sikker på.

Stenografisk referat av rettsmøte den 3die mars 1951 :

Vitne lagdommer Henry Oskar Østlid

Harsem : De var ansatt i Kirkedepartementet under okkupasjonen ?

Vitnet : Jeg ville sette pris på om jeg ikke ble eksaminert av siktede, men av Administrator .

Dommeren: Da får De stille spørsmålene gjennom meg, hr Harsem.

Harsem : I "Aftenposten" for den 13.5.46 står det følgende :

"I rettsmøtet lørdag ga byråsjef Østlid et uhyggelig
"bilde av forholdene i Kirkedep. den gang Schancke ledet
"det. Angiverne kom og gikk, og som takk for sine
"angiverier fikk de penger fra bankboken for Salmebok-
"avgiften. Garatun som var ansatt i departementet og
"som ble arrestert og omkom i Tyskland, ble angitt av
"en av Schanckes angivere, sjefskemiker Erlandsen ved
"lilleborg fabrikker."

Er dette riktig ? De har stått referert og er ikke dementert .

Dommeren: Kan De huske noe slikt ?

Vitnet: Jeg kan ikke svare for det Aftenposten har referert.
Jeg var vitne i Skancke saken.

Harsem: Så finner jeg et referat i Aftenposten 4 dager senere
Der står det :

"Like før saken ble tatt opp til doms, leste lagmann
"Solem opp en skrivelse som var kommet fra Riksrevisjonen.
"Brevet gjalt et av vitne-utsagnene i saken som hevdet
"at Skancke hadde brukt to bankbøker, Salmebokavgiften
"og Koralbokavgiften til å lønne angivere. Riksrevisjonen
"som har revidert bøkene finner ikke at dette er tilfellet."

Så referer jeg Aftenposten den 26/11/46 . under overskriften :

"Saken mot sjefskemiker Lars Erlandsen, som hr Østlid
"har sagt var angiver og årsak til Garatuns død.
"På grunn av disse uttalelser har politiet foretatt
"etterforskning. Resultatet herav er at det ikke kan sees
"å foreligge noe angiveri fra sjefskemiker Erlandsens
"side. Politiet har derfor henlagt saken forsåvidt."

Jeg vil få lov å framlegge photostatkopiene av Aftenposten
herom. Det er min påstand at hr Østlid ikke har sagt
sannheten i retten .

Dommeren: Kan De her på stedet gi en uttalelse om det ?

Vitnet: Jeg har ikke kjennskap til hva Riksrevisjonen og
lagdommer Solem har gjort. Jeg har overhodet ikke vært
tilstede i Skancke saken, bortsett fra da jeg var innkaldt
som vitne .

Dommeren: Aftenposten skulle ha referert ting som skulle
være Deres vitneprov og som altså senere skulle vise seg
å forholde seg annerledes..

Vitnet: Jeg kjenner ikke til hvilket resultat retten er
kommet til. Jeg var hjemmefrontens tillitsmann i Kirke-
departementet i sin tid, og fikk etter frigjøringen
beskjed om å lage en rapport om forholdet der, og det
har jeg gjort, og den mann Erlandsen som siktede n evner
var nevnt i en av rapportene. Utover det har jeg ikke
kjennskap til saken..

Dommeren: Husker De om det er nevnt at han var angiver.

Vitnet: Det husker jeg ikke.

Vitne: lagdommer Østlid: (2)

Harsem: Han må da huske han ~~har sagt~~ at det ble tatt penger av Salmebokavgiften ?

Vitnet: Jeg husker det var nevnt noe i den forbindelse.

Dommeren: Altså Salmebokavgiften ble brukt til dette formål ?

Vitnet: Det er så lenge siden.

Harsem: Har De lest rapporten i Aftenposten i sin tid uten å protestere mot det ?

Vitnet: Det kan jeg ikke huske. I hvert fall er det sikkert en eller annen som har gjort meg oppmerksom på det.

Dommeren: Det står i Aftenposten et referat av Deres vitneprov.

Vitnet: Jeg kan ikke huske det. Jeg husker at navnet Erlandsen har vært nevnt i Skancke saken og at angivere ble betalt på forskj. måter, bl.a. ved midler som var satt inn på disse bankbøkene.

Harsem: Må jeg spørre: Hadde hr Østlid kontrollert eller hadde han mulighet for å se om det var tatt ut penger av disse bankbøkene ? Var Deres stilling slik at De hadde med den slags å gjøre ?

Dommeren: For det første er det jo det om Aftenpostens referat er adekvate, men kan De selv huske det faktiske forhold ? Kan De ha sagt det som er referert ?

Vitnet: Jeg går ut fra at jeg har sagt at det bl.a. også var blitt betalt med noe sånt noe.

Dommeren: Ble ikke dette referert i dommen ?

Harsem: Det vet jeg ikke. Her gjelder det en mann som stod med dødsstraff foran seg, og så sier et vitne, at han har tatt disse pengene fra disse bøkene. Man sier ikke det medmindre man vet hva man sier.

Vitnet: Vi hadde et effektivt system slik at jeg fikk rapportene inn. Jeg kan ikke huske om jeg spesielt så det. Det var tillidsmenn i alle kontorer som jeg hadde kontakt med, og jeg har sikkert uttalt meg på grunnlag av det kjennskap jeg hadde til saken da.

Dommeren: Står det idag for Dem som at angiverne ble betalt bl.a. av disse konti.

Vitnet: Ja. Det står for meg slik i hvert fall på grunnlag av de rapporter som den gang var kommet inn til meg og på grunnlag av de unnersøkelser som ble foretatt at de ble betalt av disse bøkene/. Men nå har jo siktede lest opp et referat av Aftenposten, hvorefter Riksrevisjonen har funnet at det ikke er gjort, og hvis det er tilfellet er jo det det best bevis for at det ikke er gjort, og etter som det ble lest opp, var de kommet til det resultat allerede under hovedforhandlingene i Skancke saken.

Dommeren: Så er det et punkt her, at De skal ha nevnt sjefskemiker Erlandsen ved Lilleborg Fabrikker som en av Skanckes angivere.

Vitnet: Jeg husker navnet Erlandsen, men jeg kjenner ham ikke, og har aldri sett ham. Jeg husker vi under krigen oppsnappet en del korrespondanse mellom Skancke og Erlandsen. Det er på grunnlag av det jeg har av sagt mitt vitneprov.

Vitne: Lagdommer Østlid (3)

Dommeren: Kan De huske om De har betegnet ham som en Angiver ?

Vitnet: Det husker jeg ikke nå .

Dommeren: Det skulle være i novbr samme år at hr. advokat Scholdager fremla et bevis for at han ikke var angiver . Formentlig er det riktig da. Men noe videre om det kan De ikke uttale ?

Vitnet : Nei, Jeg husker ikke noe om det nå .

Harsem: Jeg kan føre et hovedvitne i denne sak - som ikke ønsker å være fremme her nå. Jeg kan vel føre det som vitne under hovedforhandlingen. ~~xxx~~

Slutt.

&

Harsems bemerkning: Fanebust fikk 9 mdrs fengselsstraff fordi han betegnet fhv riksadvokat Sven Arntzen for en angiver. Hvorfor gaar lagdommer Østlid fri , når han har fornermet sjefskemiker Erlandsen ved å stemple ham som en angiver.

Vitne: Lagdommer BREIEN.

Harsem: På side 201 min dom står det :

"Det fremkom ingen innsigelse mot at retten fortsatte "uten fru Berg , som var blitt syk."

Dette har jeg ment ikke er sant. Advokat Heuch Bugge protesterte og diskuterte med Dem en lang stund samme dag som fru Berg ble syk, og han protesterte i sin innledning til prosedyren at dommen måtte oppheves ved anke, fordi en av meddommerne var fraværende.

Vitnet: Jeg vil si at denne dommen ligger noe tilbake i tiden. Det er vel 2½ år siden om høsten. Jeg vet at Harsem har skrevet i sin bok at dommerne Østlid og Breien har bruddt sin dommered, og at de bør fjernes fra sine stillinger.

Jeg kan idag selvfølgelig ikke gi detaljer i denne sak . Jeg kan bare si at i denne sak som i alle andre saker dømte vi etter beste overbevisning, etter grundig prøvelse av bevisene. Hovedforhandlingene varte henimot 2 uker, og det er lagt meget arbeide på dommen, som tok oss flere uker. Dommen er enstemmig. Jeg kan ikke si annet enn at vi har dømt etter beste overbevisning. At jeg ellers skal stå til rette for detaljer i saken idag, kan jeg ikke anse meg forpliktet til.

Dommeren: Er Harsem siktet for å ha sagt dette ?

Aktor (Bergfall) Harsem er siktet for å ha sagt at dommerne Breien og Østlid har bruddt sin dommered.

Harsem: Jeg har skrevet at de har talt usannhet og at jeg mener de har bruddt sin dommered etter min oppfatning.

Lagdommer BREIEN - vitne) - 4 -

Harsen: Jeg vil fremlegge et brev fra advokat Heuch Bugge, hvori han sier at han 2 ganger protesterte mot at retten fortsatte, og aktor Per Helweg har også bekreftet det til advokat Heuch Bugge. Det er protestert to ganger. Når jeg da ser i dommen at det står at det ikke ble gjort innsigelse gjellende, når lagdommer Breien og adv Heuch Bugge diskuterte dette spørsmål en 5 minutter, så sto det for meg som en usannhet.

Vitnet: Det vi drøftet var om vi skulle utsette retten eller ikke. Vi fortsatte forhandlingene etter par 15 som sier at man kan fortsette, selv om det faller bort en av domsmennene eller en av dommerne.

Dommeren: Spørsmålet ble vel avgjort i Høyesterett ?

Harsen: Heuch Bugge mente han var helt i sin rett. Da jeg skrev min bok, hadde ikke Høyesterett avsagt noen dom.

Et annet punkt er at det står på side 9 i dommen at jeg meldte meg inn i NS i 1933, fordi jeg i partiets arbeidsprogramm så mulighet for reising av et sukker raffineri.

Jeg tok opp tanken om et sukkerraffineri først to år senere. Så spør jeg meg selv: hvilken nytte skulle jeg ha av å melde meg inn i et slikt nyfødt politisk parti for å fremme en slik stor industriel plan ?

Så kommer det videre i dommen, at jeg meldte meg i 1936 inn i Arbeiderpartiet, hva jeg aldri har gjort, og

Så at jeg i 1940 meldte meg inn i Nasjonal Samling for å nyte godt av et politisk parti.

Jeg så det - som om Lagretten ville trekke opp en rød linje. Dette slo meg med en gang

At jeg meldte meg inn i NS i 1933 for å få hjelp til å starte et sukkerraffineri er en usannhet. Retten har ikke noe bevis for å kunne si, at jeg ville reise et sukkerraffineri i 1933. Det er bevist at jeg begynte med planen først i 1935.

Dommeren: Det ene punkt er at fru Berg var borte, og det har etter Deres mening vært protestert, og det annet punkt er årstallene 1933 og 1935.

Harsen: og så det merkelige at jeg skulle ha nytt godt av NS i 1933 for å reise en industri på 12 millioner kr.

Videre at jeg skulle ha meldt meg inn i Arbeiderpartiet i 1936 . Jeg har aldri vært medlem av Arbeiderpartiet.

Dommeren (til vitnet) Husker De dette ?

Lagdommer BREIEN ('5)

Vitnet : Det er drøftet etter meget vidtgående forhandlinger, hvor Harsem fikk et bredt slag med å føre vitner etc. netop fordi han senere ikke skulle kunne si at dette ikke var grundig nok drøftet!!!

Harsem: Så er det et punkt til. Det står på side 23 i dommen :
"Derimot må han felles fordi han sommeren 1942 sammen med HJ Handberg stillet til gratis disposisjon for "Germanische Leitstelle eiendommen "Signalen" som tiltalte og Handberg på den tid eiet sammen. Tiltalte forsto at dette var hjelp til fienden o.s.v. . . ."

Jeg har aldri eiet Signalen og det fandtes heller ikke bevis for det. Det er grepet fullstendig ut av luften.

Dommeren: Jeg forstår De har bevis i disse påstandene her, og det har De full anledning til å føre , hvis det blir en injuriersak, men De kan ikke få Deres påstander bevist ved å avhøre dommerne.

Harsem: Jeg vil bare få gjort klart for retten, hvorfor jeg skrev det jeg skrev. H, a jeg vil ha presisert er, at det er min subjektive oppfatning. Når jeg personlig er av den oppfatning at her er det noe galt, da mener jeg at de har brutt sin dommered.

Vitnet : De mener at dommerne bevist og med vilje har dømt mot sin overbevisning..

Harsem: For meg ligger det på grensen. Når det sies at det er bevist i retten og så ikke er tilfellet, damener jeg at disse dommere burde grabskes.

Dommeren: Jeg oppnådde selv å se en H.rett-dom som ble avsagt på en uke, hvor jeg kxg hadde bygget på et faktum. Lagretten på et annet og Høyesterett på et tredje.

Harsem: Dommer Breien kan jo få anledning til å lese gjennom dommen for å se om jeg har rett eller ikke.

Dommeren: Da er det bedre De skriver en framstilling ang. de påstander De sikter til som kan forelegges dommerne til uttalelse.

Harsem: Det er et punkt jeg gjerne vil ta med nå. For å få inndragningen så høy som mulig sier Lagretten, at Harsem ikke har grunn til å klage. Hans hustru har nå et særlebo på 250000 (en kvart million) kroner. Det er usant som det overhodet kan være. Den siste registrering (sommeren 1945) viser en formue (løsøre og innbo) på kr 49.000,00, og det harmet meg, at når man har papirer som viser min min hustru ikke eier mer, fører de opp at hun nå eier en formue på en kvart million kroner.

Dommeren: Men skriv en beretning om dette.
Slutt.

Den 12.3.51 ble der innsendt en slik fremstilling, hvori der ble oppgitt 21 punkter som dommerne bes imøtegea.